

Katarina Bilonić

Govorenje kao jedna od temeljnih kompetencija

Termin kompetencija usko se vezuje uz pojavu kurikulske teorije. Dosadašnji su nastavni planovi i programi bili usmjereni na utvrđivanje i propisivanje obrazovnih ciljeva i sadržaja, no uvođenjem kurikula pojavljuje se pojam kompetencija. Njime se žele istaknuti postignuća koja učenik na kraju određenog odgojno-obrazovnog stupnja treba usvojiti, znati i primijeniti. U odgojno-obrazovnome procesu govorenje se nadaje kao jedna od temeljnih kompetencija. U tekstu što slijedi prikazat će se načini ostvarivanja i mogućnosti razvoja te kompetencije u nastavi predmeta Hrvatski jezik.

Govorenje kao nastavni sadržaj izravno je uključen u nastavu jezičnog izražavanja. Jezična se kultura pojedinca ogleda u njegovoj vještini izražavanja u različitim oblicima jezične djelatnosti. Cilj je odgojno-obrazovnoga procesa kod učenika razviti vještinu i sposobnost izražavanja u što većem broju tih oblika. To se može postići samo sustavnim i kontinuiranim radom i čestim uvježbavanjem različitih tipova jezičnog izražavanja, a napose govora.

Složeni sadržaji nastave jezičnog izražavanja temelje se na četirima djelatnostima: slušanju, govorenju, čitanju i pisanju. Ovakav redoslijed uspostavljen je prema njihovu prirodnom razvoju kod čovjeka. Čovjek, dakle, najprije zamjećuje zvukove i razvija sposobnost slušanja, a potom uči govoriti, čitati i pisati. Pisanje se nameće kao najsloženiji oblik jezične djelatnosti koje se u nastavi i najviše vrjednuje. Ovim se temeljnim jezičnim djelatnostima u recentnoj metodičkoj literaturi pridaje i peta – prevođenje, koja se ne ostvaruje samo u odnosu između dvaju jezika, nego i u odnosu između standardnoga varijeteta i nekog idioma (primjerice, hrvatskoga standardnog jezika i nekoga regionalnog govora). Nemoguće je govoriti o jednoj jezičnoj djelatnosti, a isključiti ostale. Sve se jezične djelatnosti uzajamno prožimaju i isprepliću.

Stariji metodički priručnici koji tematiziraju pisane i govorne oblike izražavanja bave se uglavnom tradicionalnim sadržajima koji su se njegovali u nastavi: pričanjem, prepričavanjem i opisivanjem. Poseban doprinos metodičkom pristupu govornog izražavanja dao je Stjepko Težak, a u novije vrijeme sustavnim praćenjem i cjelovitim teorijsko-praktičnim prikazom, u najvećoj mjeri pisanog izražavanja, istaknula se Karol Visinko. Najveći prostor daje najčešćim oblicima - pripovijedanju i prepričavanju. Premda su izvorno namijenjeni pisanom ostvarivanju, različite vježbe i zadaci mogu se primijeniti i u govornoj izvedbi: prepričavanje s promijenjenim gledištem, prepričavanje s izmijenjenim likovima i situacijama, vježbe kompozicije i dr. U nastavi jezičnog izražavanja u posljednje se vrijeme posebna pozornost pridaje raspravljačkim oblicima. Raspravljanje se uvodi već na nižim odgojno-obrazovnim stupnjevima i to ponajprije samo u govornome izražavanju. Ostvarivanjem tih oblika jezičnog izražavanja učenici razvijaju posebne sposobnosti i kompetencije: razvijati i dokazivati vlastita mišljenja i stavove, slušati i uvažavati mišljenja drugih učenika te pobijati njihove tvrdnje i pronalaziti nove argumente.

Međutim, nastava govorenja ne ograničava se samo na područje jezičnog izražavanja. Ona je neposredno implementirana u sva nastavna područja predmeta Hrvatski jezik: jezik, književnost i medijsku kulturu, uz već navedeno jezično izražavanje, ali i u izvannastavnim oblicima rada u različitim slobodnim aktivnostima učenika. Nastava govorenja organizira se na svim stupnjevima odgojno-obrazovnoga procesa, primjereno mogućnostima učenika i predviđenim nastavnim sadržajima.

Veza nastave jezika i govorenja ostvaruje se na razini usvajanja naglasne norme. Premda je pitanje ortoepske i akcenatske norme možda najosjetljivije jezikoslovno pitanje, učenicima treba dati valjan uvid u njezino postojanje i pravilnu uporabu.

U nastavi književnosti govorenje se povezuje s različitim oblicima glasnoga čitanja: interpretativno čitanje, scenski govor, recitiranje i govor po ulogama. Čitanje kao višestruko složen proces obuhvaća osobu koja govori i osobu koja sluša. Interpretativno čitanje vezuje se uz pravilnost, jasnoću, izražajnost i didaktičku svrhovitost. Pravilnost se izravno nadovezuje na gramatičku i leksičku ispravnost, dok se izražajnost i jasnoća temelje na vrjednotama govornoga jezika. Raščlambi i opisu vrednota govornoga jezika te njihovoj stilističkoj uporabi značajan je doprinos dao Petar Guberina. U vrjednote ubraja intenzitet, intonaciju, boju glasa (timbar), tempo, ritam i stanke te neverbalne znakove gestu i mimiku. Primjerena uporaba vrjednota govornoga jezika značajno pridonosi uspješnosti interpretativnoga čitanja. Osoba koja čita, naravno, mora poštivati i ostale značajke književnoga teksta da bi učenicima otvorio put u njegovo doživljavanje i spoznavanje.

Govorenje u nastavi književnosti ostvaruje se i recitranjem ili krasnoslovom. To je oblik stvaralačkoga postupka jer se na temelju postojećega književnoga djela stvara novi umjetnički ostvaraj.

Jedan od mogućih načina razvijanja govora u okviru nastave književnosti jest i scenski govor koji u razredu ostvaruju učenici i učitelj. Uz scenski se govor vezuje i govorenje po ulogama koje ne uključuje samo učenike koji sudjeluju u realizaciji, nego i učenike koji prate i vrednuju njihovo ostvarivanje. Nakon izvedbe slijedi komentiranje i naglašavanje pozitivnih i negativnih učinaka realizacije.

Jedan od ciljeva nastave govornog izražavanja jest razviti kulturu govora. Kulturu govora učenici stječu različitim načinima, a u najnovije vrijeme govorni mediji bitno utječu na njezino oblikovanje. Kriza javnoga govora i mediji usmjereni na zabavne i trivijalne sadržaje ne pružaju dobar govorni model, stoga nastava hrvatskoga jezika treba biti polazištem gdje će učenici steći temeljnu komunikacijsku jezičnu praksu.

Govoreći o nastavi govorenja, mora se spomenuti utjecaj Govorničke škole. Premda je zasad namijenjena isključivo učenicima srednje škole, njezin kontinuiran rad na razvoju govorenja i kulture govora nezaobilazan je. Školu je osnovao, osmislio i pokrenuo akademik Ivo Škarić koja prema njemu odnedavno nosi i ime – Govornička škola *Ivo Škarić*. Tijekom osmodnevnog intenzivnog rada učenici u malim skupinama uče temeljne govorničke vještine, izvode različite tipove govornih vježba (osobito ortoepske i ortofonske) i savladavaju različite oblike javnoga govora. Svoja ostvarenja na kraju predstavljaju na završnom javnom nastupu.

Govorenje kao jedna od temeljnih kompetencija ne bi smjela biti tek jedna od floskula koja se nameće u metodičkoj literaturi i nastavnim programima. U govoru, kao konačnoj i cjelovitoj realizaciji, očituju se sve razine, vještine i sposobnosti koje se sustavno razvijaju tijekom odgojno-obrazovnoga procesa. Zadaća je učitelja hrvatskoga jezika tu kompetenciju razvijati i stalno uvježbavati. Za kraj ću parafrazirati poznatu rečenicu: „Dobar se govornik ne rađa, dobar se govornik postaje.“